

אף "כל" דפסולת פרי — מאי היא, איזה פסולת פרי נלמדת מכאן?

אמרת: אם כן מה הניח הכתוב במשמעו שלא אמרו!?

אמר רב כהנא: לאתויי עינבין דכרין (17) [ענבים שהתליעו].

ענבים לחים ויבשים הא כתיבי, יין והומין הא כתיבי.

ומה שאמר הכתוב: "מחרצנים ועד זג" — למה לי? למה לא אמר הכתוב "חרצן וזג"?

הא, אין לך לרון כלשון אחרון אלא כלשון ראשון.

אמר רבינא: לאתויי [לרבות] ענבים דבין הבינים. ענבים קטנים הנמצאים בין הענבים הגדולים, ואינם רואים את פני החמה, ולעולם לא יהיו גדולים. (18)

ומאחר שסופינו לרבות כל דבר, מה תלמוד לומר: "מחרצנים ועד זג"? —

לומר לך: כל מקום שאתה מוצא פרט וכלל, אי אתה רשאי למושכו ולדונו בעין הפרט.

אמר מר:

אלא, נעשה כלל מוסף על הפרט, עד שיפרוט לך הכתוב.

"אי מזה הפרט מפורש פרי גמור אף כל פרי גמור.

בדרך שפרט לך בנזיר "מחרצנים ועד זג". (1) א-ה-א

איצטריך לפרט אחרון!?

ותירצו: "הכי פירושו: ליכתוב ליה קודם הכלל, ומשני: לומר לך: כל מקום שאתה מוצא פרט וכלל, פירוש בעלמא, וכן הכא גבי נזיר, לולא לא נכתב חרצן וזג שהוא פרט אחרון, אי אתה רשאי לדונו ולמושכו בעין הפרט, אלא נעשה כלל מוסף על הפרט, והיינו מרבין עלין ולולבין נמי, עד שיפרוט לך הכתוב פרט אחר הכלל בדרך שפרט לך בנזיר".

פרטים כאחד "אי אתה רשאי למושכו ולדונו בעין הפרט", כלומר: למשוך את הפרט עד לאחר הכלל, ולעשותו "פרט וכלל ופרט", כן נראה לבאר כוונתם.

ביאור הדברים: התוספות נקטו בפשיטות, שאף בקושייתה ידעה הגמרא שיש חילוק בין "פרט וכלל" ל"פרט וכלל ופרט", ולכן הקשו: הרי צריך את הפסוק לפרט שאחר הכלל כדי שלא יהיה "פרט וכלל"; ולפי תירוצם, סברה הגמרא בקושייתה שאין חילוק בין אם נכתב "פרט וכלל ופרט" ובין אם נכתבו "שני פרטים ואחריהם כלל", וזה הוא שהקשתה הגמרא למה לא נכתב "מחרצנים ועד זג" קודם הכלל; ומחדשת הגמרא בתירוצה, שאם נכתבו שני

17. בתוספות חולין נח ב "ענבין דכרום", ובערוך "ענבין דכדום".

18. נתבאר על פי שיטת רבינו תם בתוספות; והקשו התוספות: למה צריך לרבות ענבים אלו, והלוא נתרבה אפילו הבוסר!?

ושמא יש לומר דהני גריעי מבוסר, לפי שבוסר יבוא לכלל ענבים גדולים; ועוד יש לומר: דאי לאו דמרבין בין הביניים היינו מרבים נ"כעין הפרט" בין הביניים ולא בוסר.

1. מ"אמר מר" ועד כאן, אינו מוכן לשם מה כפלה אותו הגמרא, והמפרש, התוספות והרא"ש לא ביארו מאומה, וכנראה שלא גרסוה.

ומקשינן: ולרבי אלעזר בן עזריה, דקא מוקים להאי "מחרצנים ועד זג" [המעמיד פסוק זה, שהוא בא] לומר: שאינו חייב עד שיאכל שני חרצנים וזג —

אם כן, פרטא שאחר הכלל, מנא ליה [היכן יש לו פרט]?

כלומר: נמצא שלפי דעתו אין כאן אלא פרט וכלל, ונעשה הכלל מוסף על הפרט!

ומשנינן: סבר לה רבי אלעזר בן עזריה כרבי אלעזר [בן שמוע, בבביתא שהובאה לעיל] דדריש "מיעט וריבה". ומרבה אף את העלין והלולבין וממעט את הזמורות, ואינו נצרך למיעוט שאחר הריבוי.⁽²⁾

ואי בעית אימא: לעולם סבר רבי אלעזר בן עזריה כרבנן, הדורשים את הפסוקים ב"פרט וכלל ופרט", וממעטים אף את העלין והלולבין ואינם מרבים אלא את הבוטר.

ואף שלדבריו הפרט השני נצרך כדי ללמדנו עד שיאכל שני חרצנים וזג, בכל זאת אפשר גם לדרוש "פרט וכלל ופרט" —

דאי סלקא דעתך שלא בא הכתוב אלא לחדש שאינו חייב עד שיאכל שני חרצנים וזג, כחידושו של רבי אלעזר בן עזריה —

אם כן, ליכתביה רחמנא להאי "מחרצנים ועד זג" גבי פרטי [היה הכתוב פורט חרצנים וזג עם שאר הפרטים שנכתבו קודם הכלל].

למאי הלכתא כתביה בתר כלל [ולמה נכתב "מחרצנים ועד זג" לאחר הכלל] —

שמע מינה [אלא ודאי לכן נכתב כן בתורה, כדי] לידייניה ב"כלל ופרט" [לדורשו בדרך של "כללי ופרטי"], כלומר: ב"פרט וכלל ופרט".

ומקשינן: והרי כיון ש"מחרצנים ועד זג" נצרך לפרט שני, אם כן, אימא כוליה להכי הוא דאתא [שמא לא נכתב "מחרצנים ועד זג" אלא לפרט שני], ומנין שאינו חייב אלא על שני חרצנים וזג?!

ומשנינן: אם כן — שהפסוק נכתב לפרט שני בלבד — ליכתוב רחמנא: "או: חרצנים וזגים"⁽³⁾ או: "חרצן וזג".

למאי הלכתא כתביה רחמנא [ולמה נכתב בתורה] "מחרצנים ועד זג", שמע מינה [אלא ודאי לכן נכתב הפסוק באופן זה, כדי]:

א. למידרש ביה "כלל ופרט", [לדרוש אותו בדרך של "כללי ופרטי"], כלומר: כדי שיהיה "פרט וכלל ופרט".

ב. ואיכא נמי למידרש ביה [וניתן גם לדרוש מלשון "מחרצנים ועד זג"]: עד שיאכל שני חרצנים וזג.

שואלת הגמרא: ורבי אלעזר, דדריש את

2. הסוגיא בהדיא], ואם כן יצא הדין שלרבי אלעזר בן עזריה יהא הנזיר אסור אף בזמורות הגפן, ולא שמענו לתנא שיאמר כן.

3. על פי הגהת ה"אורח מישור".

2. לכאורה צריך ביאור, מי מכריחנו לומר שהוא סובר כרבי אלעזר, ואולי באמת דורש הוא בפרט וכלל ומרבה את הכל.

ויתכן לבאר, כי היות ו"פרט וכלל" מרבה את הכל ואין ממעטים ממנו כלום [ראה בסוף

המיטלטל וגופו ממון, יצאו קרקעות, ויצאו עבדים שהוקשו לקרקעות, ויצאו שטרות שאין גופן ממון.

רבא אמר: נפקא ליה — לרבי אלעזר "פרט וכלל ופרט" — מהאי קרא האמור בפרשת עולה [ויקרא א י].

כלומר: גם בענין זה מתקיימת המדה של "פרט וכלל ופרט":

דכתיב: "ואם מן הצאן קרבנו, מן הכשבים או מן העזים לעולה זכר תמים יקריבנו", והוא נדרש:

"ואם מן" [משמע: מקצת צאן, ולא כל צאן] — פרט.

"הצאן" — כלל.

"כבשים ועזים" — חזר ופרט.

"פרט וכלל ופרט, אי אתה דן אלא כעין הפרט".⁽⁶⁾

הפסוקים בפרשת נזיר בדרך "מיעט וריבה", אם כן בכל התורה כולה "פרט וכלל ופרט" — מנא ליה [מנין לן]? כלומר: באיזה מקום בתורה מתקיימת מדה זו?⁽⁴⁾

אמר רבי אבהו:

נפקא ליה, מהאי קרא האמור בפרשת שומר שכר [שמות כב ט]: "כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור", והוא נדרש:

"כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה — הרי פרט.

"וכל בהמה" — הרי כלל.

"לשמור": חזר ופירט, כי אין בכלל זה דובים ואריות, לפי שאינם בני שמירה⁽⁵⁾ —

"פרט וכלל ופרט — אי אתה דן אלא כעין הפרט".

מה הפרט — חמור שור ושה — מפורש דבר המיטלטל וגופו ממון, אף כל דבר

דורשים "כלל ופרט וכלל" ידרוש הוא "פרט וכלל ופרט" אם יכול להפיל כלל הראשון, ואם אינו יכול אז דורשו בריבה ומיעט וריבה, שכך קיבל המידות, וכשהוא דורש פרט וכלל ופרט מרבה כעין הפרט כמו רבנן בכלל ופרט וכלל". וראה עוד בתירוצם השני, וראה עוד מה שכתבו על דברי התוספות ב"קין אורה" ב"ברכת ראש" וב"ארוזי הלבנון".

5. נתבאר על פי "המפרש"; אך ב"קין אורה" הבין מדברי התוספות ד"לשמור" הוא פרט הממעט עבדים שטרות וקרקעות, וצריך תלמוד.

6. ראה בתוספות מה בא זה ללמדנו, וב"ארוזי הלבנון" אות מג.

4. הקשו התוספות, מנין לנו שאכן הוא דורש בכל התורה כולה "פרט וכלל ופרט", והרי שמא אינו דורש בכל מקום אלא בדרך של "ריבוי ומיעוט" ואינו דורש בשום מקום בדרך של "כללי ופרטי"?!?

וכתבו התוספות בתירוצם הראשון: "דאם כן היה לו לחלוק בכל מקום שאנו דורשים בכלל ופרט וכלל ומרבינן מההוא ריבוי כעין הפרט כמו קרא וכו' ולא מצינו שרבי אלעזר חולק על מידות הללו וריבה יותר מריבה ומיעט [כלומר: לא מצאנו שידרשנו ב"ריבוי ומיעוט וריבוי" שהוא מרבה הכל חוץ מדבר אחד, יותר מאשר "כלל ופרט וכלל"], ולא גם הוא מודה וכו', ומשום הכי פשיטא ליה לגמרא כי במקום שאנו

אמר ליה רב יהודה מדיסקרתא לרבא:

ולילף מן הדין קרא ונלמדנו ל"פרט וכלל ופרט" מפסוק זה], כלומר: למה לא נאמר שבפסוק זה ידרוש רבי אליעזר פרט וכלל ופרט?!

שנאמר בתחילת פרשת הקרבנות ויקרא א [ב]: "אדם כי יקריב מכם קרבן לה', מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם"; והוא נדרש:

"מן" הבהמה — הרי פרט.

ומשמע: אף כי חיה בכלל בהמה היא, אין מביאין חיה לקרבן.

"הבהמה" — הרי כלל.

ונתרבתה אף החיה, שהחיה בכלל בהמה בכל מקום.

"בקר וצאן" — חזר ופרט, למעט את החיה.

"פרט וכלל ופרט, אי אתה דן אלא כעין הפרט", ואין חיה בכלל בהמה לקרבנות. (7)

אמר ליה רבא לרבי יהודה מדיסקרתא:

מהא — ליכא למשמע מינה!

כלומר: במקום זה אין לנו לומר שידרוש רבי אליעזר פרט וכלל ופרט.

דאי ממתב, הוה אמינא: "מן הבהמה" אינו ממעט חיה, כי:

"חיה בכלל בהמה". ואף שאמרה תורה "מן לה-ב הבהמה", הרי זה כאילו היה כתוב "מן הבהמה ומן החיה". ואין לך למעט ולומר שחיה אינה כשירה לקרבנות כלל.

אמר ליה רב יהודה מדיסקרתא לרבא: וכי חיה בכלל בהמה היא?!

והא כתיב בפרט השני: "בקר וצאן". והפרט הזה הרי ודאי ממעט חיה, ומלמד פרט זה על הפרט הקודם ["מן הבהמה"], שאף הוא ממעט חיה, והוה ליה פרט וכלל, מלבד הפרט שאחרי הכלל, ואי אתה דן אלא כעין הפרט.

וכאן שבה הגמרא לדברי חכמים, הדורשים "כלל ופרט וכלל", ושואלת:

ומנלן דהכי הוא?

כלומר: מנין שכך היא המידה לדעת חכמים, לרבות כעין הפרט במקום שכתבה התורה "כלל ופרט וכלל"?

דתניא:

נאמר בפרשת מעשר שני [דברים יד כד]: "וכי ירבה ממך המקום כי לא תוכל שאתו [את המעשר שני לירושלים]. ונתתה בכסף, וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום וגו'. ונתתה הכסף [בירושלים] בכל אשר תאוה נפשך, בבקר ובצאן וביין ובשכר ובכל אשר תשאלך נפשך". וכך הוא נדרש:

"ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך" — כלל.

7. שהוא כשר לקרבן, אף על גב דרגיל בין החיות והוי כעין חיה.

7. כתבו התוספות: אף על פי שמיטנו חיה, מכל מקום נצרך הכלל כדי לרבות את שור הבר